

УДК 330.1 005 (477)

Л. І. Пронкіна,

к. е. н., доцент, професор кафедри економіки та безпеки бізнесу,
Харківський торговельно-економічний інститут Київського
національного торговельно-економічного університету, м. Харків

О. М. Гавриш,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та безпеки бізнесу,
Харківський торговельно-економічний інститут Київського
національного торговельно-економічного університету, м. Харків

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.7.32

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

L. Pronkina,

Ph. D. in Economics, assistant professor, professor of Economics and Business Security department
of Kharkov Institute of Economics and Trade of Kyiv national university of Economics and Trade

O. Gavrish,

Ph. D. in Economics, assistant professor, Senior Lecturer of Economics and Business Security department
of Kharkov Institute of Economics and Trade of Kyiv national university of Economics and Trade

MODERN PROBLEMS OF COMPETITIVENESS OF THE STATE

У статті досліджується актуальна теоретична і практична проблема — конкурентоспроможність економіки України в умовах ринкової трансформації. Нові корективи у визначенні конкурентоспроможності та факторів впливу на неї, вносять протиріччя сучасного етапу розвитку світової економіки.

Розглянуто особливості формування конкурентної політики держави на сучасному етапі, проаналізовано теоретичні засади конкурентної політики, розглянуто тенденції її формування за умови зміни економічного, політичного та соціального стану держави.

Головна увага приділяється принципам і факторам формування конкурентної політики держави в умовах ринкової трансформації економіки. Докладно розглядаються такі фактори підвищення конкурентоспроможності, як якість продукції, впровадження інновацій, реалізація державної промислової політики.

The article analyzes the definition of "national competitiveness", which is a comparative characteristic of the socio-economic situation of the state. While researching into the place of Ukraine in the global competitiveness rating, it was concluded that Ukraine is at a low level of development according to the main economic indicators. The mechanisms of increasing the competitive advantages of the country, the main of which are the implementation of internal reforms and the transformation of foreign economic policy vectors, are proposed.

In the article such current theoretical and practical problem as competitiveness of Ukrainian economy under the conditions of market transformation is being researched. Contradictions of the world economy's modern stage of development make new adjustments into defining competitiveness and factors of influence on it.

Particularities of formation of the country's competitive policy at the present stage are considered, theoretical concepts of competitive policy as well as the tendency of its formation on the assumption of alterations of the country's economic, political and social state are reviewed.

The primary focus is given to the principles and factors of formation of the country's competitive policy under the conditions of economy market transformation. Such factors of improving competitiveness as product quality, promotion of innovations, realization of nationalized industrial policy are being considered in depth.

On the basis of the studies, the authors concluded that a chronic backlog in Ukraine in the competitive environment in of the global markets is due to the

number of reasons:

- a) the low efficiency of economic reforms, particularly at the macroeconomic level;
- b) ignoring the need to gain the optimum interference of the state in the regulation and management of the economy;

- c) the absence of scientifically proven state industrial policies, as well as the system of state regulation of competitiveness;
- d) insufficient consideration of the problem of accelerating the innovative capacity of the state;
- e) the lack of necessary research quality level as a factor of competitiveness of under economic transformation and the paltry financing of scientific-research and developments.

Ключові слова: конкурентоспроможність, якість продукції, інновації, конкурентна політика, управління якістю, ефективність виробництва, трансформація економіки.

Key words: competitiveness, product quality, innovations, competitive policy, quality control, manufacturing effectiveness, economy transformation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На початку ХХІ ст. на перше місце в масштабі національних економік, міжнародних економічних союзів, світового господарства вийшла проблема конкурентоспроможності економіки.

До недавнього часу вітчизняна економічна наука не приділяла достатньо уваги дослідженню цієї проблеми, обмежуючись оцінкою тільки техніко-економічних параметрів продукції, її зіставленням зі світовими аналогами. Панувала думка, що український експортний потенціал високий, що багато видів продукції відповідають світовим аналогам.

Необхідність активізації досліджень механізмів підвищення конкурентоспроможності підтверджує сучасний стан економіки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема підвищення конкурентоспроможності активно обговорюється на Всесвітніх економічних форумах, у міжнародних фінансових і економічних організаціях, в парламентах, урядах провідних країн світу, в наукових та університетських кругах. Видано значну кількість наукових праць зарубіжних вчених, а саме: М. Портер, І. Ансофф, П. Друкер, П. Кругман, П. Самуельсон, Дж. Стигліц, Й. Шумпетер.

Вказана проблема є об'єктом дослідження і вітчизняних економістів, серед них А.А. Антонюк [1], А. Піддубна [2], Н.В. Якименко-Терещенко [3] та інші.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сучасного стану і напрямів удосконалення конкурентоспроможності економіки України, передусім шляхом інноваційної діяльності та підвищення якості продукції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Загострення конкурентної боротьби за збут продукції, за місце на ринку спонукає усі країни на пошук нових можливостей для створення більш економічних і якісних товарів.

Високий рівень конкурентоспроможності економіки є фундаментальною умовою інтеграції України у світовій економічній простір в якості рівноправного учасника міжнародних економічних відносин. Це одночасно є і метою, і основою сталого економічного розвитку країни, спрямованого на підвищення суспільного добробуту. Але у сучасний період Україна втрачає свої позиції у рейтингу глобальної конкурентоспроможності, які і раніше не були високими.

Всесвітнім економічним форумом оприлюднено рейтинг країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017—2018 роки (The Global Competitiveness Index), згідно з яким Україна, посіла 81-е місце серед 137 країн світу, покращивши свої позиції на чотири пункти. За результатами аналізу визначено, що за останні роки позиції України мають коливання від 73-го місця у 2012 р. до 85-го місця в 2017 р. [4, с. 78].

Теорія конкуренції виходить з того, що конкурують не країни, а окремі виробники продукції. Однак економічний успіх держави у світовій економіці, визначається наявністю в ній декількох конкурентоспроможних галузей, виробництв, фірм, корпорацій.

На основі проведених досліджень, автори дійшли висновку, що хронічне відставання України у конкурентному середовищі на світових ринках пояснюється цілою низкою причин, серед яких насамперед ігнорування концепції "економічного етатизму", недостатня увага до проблеми прискорення інноваційного потенціалу держави, мізерне фінансування науково-

дослідних розробок. Практична та матеріальна неготовність багатьох суб'єктів господарювання до технічного переоснащення підприємств, впровадження сучасних технологій та обладнання, сучасних систем управління якістю та сертифікації продукції; відсутність матеріальної бази для розширення асортименту продукції, підвищення її якості, — значні матеріальні витрати, що передбачені в програмах розвитку галузей і пов'язані з потребою відповідності українських стандартів, законодавчої та нормативної бази до вимог європейських стандартів, норм і правил.

Безперервне погіршення показників майже всіх напрямів інноваційної діяльності являє значну проблему для підвищення конкурентоспроможності.

У глобальному рейтингу інновацій Україна у 2017—2018 роках серед 137 країн з найбільш інноваційною економікою посіла 61 місце, проти 54 у 2015—2016 (серед 140 країн), та 52 у 2016—2017 (серед 138 країн) [4, с. 3].

Ми поділяємо точку зору дослідників, що сьогодні для вирішення проблем інновації можна виділити чотири основні концептуальні підходи: науково-технічний; ринковий; підприємницький; інтелектуальний [5, с. 78].

Прихильники науково-технічної концепції інноваційного розвитку одним з важливих етапів більш складного циклу "наука-техніка-виробництво" вважають інноваційну діяльність.

Ринкова концепція базується на пріоритетності ролі інновацій у забезпеченні реалізації ринкових можливостей підприємства та у досягненні конкурентних переваг. Проте, на нашу думку, слід зазначити, що прийняття рішення щодо вибору інновацій для реалізації ринкових можливостей майже неможливо відділити від носія цих інтересів та його суб'єктивних уявлень щодо корисності нововведень.

Підприємницька концепція інноваційного розвитку базується на поглядах Й. Шумпетера, який вважав інновацію певною новою науково-організаційною комбінацією існуючих і новітніх виробничих факторів, що мотивується підприємницьким духом [6, с. 23].

Інтелектуальна концепція інновацій визначається орієнтацією на оцінку інтегральних результатів впровадження нововведень, з точки зору суспільства, держави, соціальних груп.

Неоднозначна природа походження та різноманіття нововведень, які складають основу інноваційної діяльності, обумовлює формування складної класифікаційної системи інновацій. Характерна особливість цього процесу полягає насамперед у наявності чітко вираже-

них циклічних закономірностей здійснення процесів виникнення, відбору, прийняття, впровадження та всілякого поширення інновацій.

Впровадження інновацій є досить коштовним та ризикованим процесом, тому прийняття рішень щодо вибору інноваційного напрямку залежить від відповідного мотиваційного комплексу власників інвестиційного капіталу, який поділяється на два основних елементи: комплекс мотивів портфельних інвесторів та комплекс мотивів підприємців.

Результатом сполучення зазначених факторів є вибір певного варіанту розвитку ринкових можливостей підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Щоб країна стала на інноваційний шлях розвитку, необхідно активне втручання держави в сферу створення та впровадження інновацій. Тому у конкурентній політиці України слід всіляко заохочувати всіх, хто реально зайнятий інноваційною діяльністю. Причинами інноваційної кризи необхідно визнати так звану політику невтручання урядових структур в інноваційну діяльність. Сьогодні необхідне ефективне державне прогнозування та планування науки, зростаюче вкладення коштів у модернізація суспільного виробництва.

Важливим кроком на шляху розбудови інноваційної економіки та інноваційної інфраструктури стало затвердження середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017—2021 рр., де визначені найважливіші вектори високотехнологічного розвитку України [7].

Головним завданням України в умовах реформування національної економіки у глобальному економічному просторі є вивірена в галузевих пріоритетах підтримка експорторієнтованих виробництв.

Конкурентоспроможність формується на різних рівнях, але первинним є підприємство (фірма), де в процесі виробництва товарів і послуг закладаються основи їхньої якості, як головного фактора.

Дослідження показали, що головною умовою конкурентоспроможності продукції виступає її якість. Саме якість товарів і послуг формує конкурентні переваги корпорації, що означають історично сформовані об'єктивні і суб'єктивні умови. Доцільно звернути увагу, що конкурентоспроможність продукції — це міра привабливості для споживача, вона визначається ступенем задоволення сукупності різних потреб.

В економічній літературі можна зустріти трактування конкурентоспроможності як синоніма якості продукції. На нашу думку, таке ототожнення є некоректним.

Конкурентоспроможність товару визначається сукупністю тих його властивостей, що становлять інтерес для покупця і забезпечують задоволення цієї потреби, а інші показники, такі, як умови транспортування товару, його проектування і виробництва споживача не цікавлять.

Необхідним елементом визначення рівня якості продукції є порівняння з базою, вибір якої є іноді досить проблематичним. Для оцінки конкурентоспроможності необхідно порівняти параметри аналізованого виробу і товару-конкурента з рівнем, заданими запитами і перевагами покупця, а потім порівняти отримані показники.

З позиції якості можна порівнювати лише однорідні об'єкти з огляду не тільки на їх призначення та області застосування, але й на основні конструктивні і технологічні особливості. З позиції конкурентоспроможності, де за базу приймається задоволення конкретної потреби, можливі зіставлення і неоднорідних зразків.

Дослідження якості, виконане відповідно до діючих нормативів, ще не дає оцінки ступеня конкурентоспроможності продукції, що визначається в процесі реалізації і не залежить від реакції покупця.

Можна стверджувати, що для споживача якість є обов'язковою, але недостатньою характеристикою, для ухвалення рішення про придбання цього товару. Конкурентоспроможність визначається не просто відмітними характеристиками товару, а його привабливістю для клієнта, націленого на покупку. У цьому випадку суверенітет споживача полягає в тому, що вирішальне слово залишається за ним. В історії бізнесу чимало прикладів, коли товари, що одержали найвищі оцінки експертів, залишали байдужими споживачів.

Обумовлені сукупністю властивостей товару його якість і конкурентоспроможність виявляються в різних сферах. Якість продукції закладається в сфері вивчення потреб потенційних споживачів, на стадії проектування і виробництва і виявляється в сфері споживання, а конкурентоспроможність продукції може бути встановлена лише в сфері обігу.

Конкурентоспроможність — визначальна ринкова категорія, що відбиває одну з найважливіших властивостей ринку — його конкурентність. При незмінних якісних характеристиках виробу його конкурентоспроможність

може змінюватися в досить широких межах, реагуючи на різні фактори, обумовлені конкурентним середовищем.

Резюмуючи сказане, на нашу думку, можна запропонувати наступні визначення:

— конкурентоспроможність — властивість об'єкта, що має визначену частку відповідного ринку, що характеризує ступінь відповідності техніко-функціональних, економічних характеристик об'єкта вимогам споживачів, визначає частку ринку, що належить даному об'єктові і перешкоджає перерозподілу цього ринку на користь інших об'єктів;

— якість продукції — сукупність властивостей, що характеризують ступінь його суспільної корисності з урахуванням суспільно-необхідних витрат праці на всіх стадіях відтворювального циклу.

Незважаючи на визначене розходження названих категорій, пріоритетним фактором для конкурентоспроможності продукції є її якість.

Ефективність політики у галузі якості продукції найбільшою мірою пов'язана з тим, що для її вирішення необхідний комплексний підхід. Особливу актуальність у цьому зв'язку здобуває необхідність розробки і впровадження систем управління якістю. Варто враховувати, що економія матеріальних і трудових ресурсів за рахунок високоякісної продукції досягається на всіх фазах економічного відтворення і може забезпечити значний економічний ефект тільки за рахунок системного, комплексного впливу на виробництво, розподіл, обмін і споживання.

Об'єктивно повинна існувати єдина система управління якістю, конкурентоспроможністю й ефективністю виробництва. Неухильне підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності — це засіб і результат інтенсифікації виробництва, що з загальноекономічних позицій сприяє підвищенню ефективності суспільного виробництва. Найважливішою складовою дослідження системи управління якістю є аналіз її інваріантного аспекту. І тому великого значення набуває характеристика структури системи по суб'єктах управління.

Встановлення взаємозв'язків якості, конкурентоспроможності й ефективності на всіх стадіях суспільного відтворення є головною умовою удосконалення управління. Для орієнтації виробництва на рішення взаємозалежної проблеми поліпшення якості продукції і її конкурентоспроможності необхідно враховувати як корисний ефект від експлуатації продукції, так і сумарні витрати на її створення і використання.

ВИСНОВКИ

Таким чином, конкурентне суперництво є одним з найважливіших механізмів гнучкого саморегулювання розширеного суспільного виробництва.

Підвищення конкурентоспроможності є процесом комплексного впливу системи взаємозалежних заходів економічного і організаційно-технічного характеру.

Потенціалом для підвищення конкурентоспроможності економіки України є якість продукції. Тільки продукція високого рівня якості здатна забезпечити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Якість і конкурентоспроможність є взаємопов'язаними характеристиками продукції, що у сукупності визначають конкурентні переваги її виробника на національному і світовому ринках. Підвищенню їх рівня буде сприяти комплексна система управління якістю і конкурентоспроможністю продукції, впровадження якої українськими підприємствами дозволить ефективно адаптуватися до вимог сучасного світогосподарського процесу.

Однак варто враховувати, що на конкурентоспроможність впливають також і інші фактори, пріоритетність яких залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни, характеристик ринків, на яких реалізується продукція, особливостей конкретних потреб.

Перспективи подальших досліджень у даній сфері пов'язані із дослідженням проблем гармонізації конкурентної політики з економічною політикою держави.

Література:

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країни: теорія та механізм реалізації: монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — 273 с.
2. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: монографія. — Харків: ІНЖЕК, 2007. — 367 с.
3. Якименко-Терещенко Н.В. Інновації як основа забезпечення конкурентоспроможності: теорія і практика діяльності підприємств: монографія / За ред. Л.М. Савчук. — Дніпро: Пороги, 2017. — 472 с.
4. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017—2018. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (дата звернення 19. 03. 2018).

5. Пронкіна Л. І. Сучасні підходи та пріоритети підвищення конкурентоспроможності України. Вісник Тернопільського національно-економічного університету. — 2015. — № 3. — С. 77—80.

6. Шумпетер Й. Теория экономического развития: исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры / Пер. с англ. Л.И. Кравченко. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.

7. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / За ред. В.М. Гейця. — К.: НАН України, 2015. — 336 с.

References:

1. Antoniuk, L. L. (2004), Mizhnarodna konkurentospromozhnist krainy: teoriia ta mekhanizm realizatsii [International competitiveness of the country: the theory and mechanism of implementation], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Pidubna, L. I. (2007), Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system: teoriia, mekhanizm rehuliuвання ta upravlinnia [Competitiveness of economic systems: theory, mechanism of regulation and management], INZhEK, Kharkiv, Ukraine.
3. Iakymenko-Tereshchenko, N. V. (2017), Innovatsii yak osnova zabezpechennia konkurentospromozhnosti: teoriia i praktyka diialnosti pidpriemstv [Innovations as a basis for ensuring competitiveness: theory and practice of enterprises], Porohy, Dnipro, Ukraine.
4. The Global Competitiveness Index (2017), "Ukraine's position in the world ranking according to the Global Competitiveness Index 2017—2018", available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (Accessed 05 March 2019).
5. Pronkina, L. I. (2015), "Modern approaches and priorities of increasing competitiveness of Ukraine", Visnyk Ternopilskoho natsionalno-ekonomichnoho universytetu — Bulletin of Ternopil National University of Economics, vol.3, pp. 77—80.
6. Shumpeter, J. (1982), Teoriya e'konomicheskogo razvitiya: issledovaniya predprinimatel'skoj pribyli, kapitala, kredita i czikla kon'yuktury [The Theory of Economic Development: A Study of Entrepreneurial Profit, Capital, Credit and the Conjunction Cycle], Progress, Moscow, Russia.
7. Heits, V. M. (2015), Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid [Innovation Ukraine 2020: national dopovid], NAN Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2019 р.